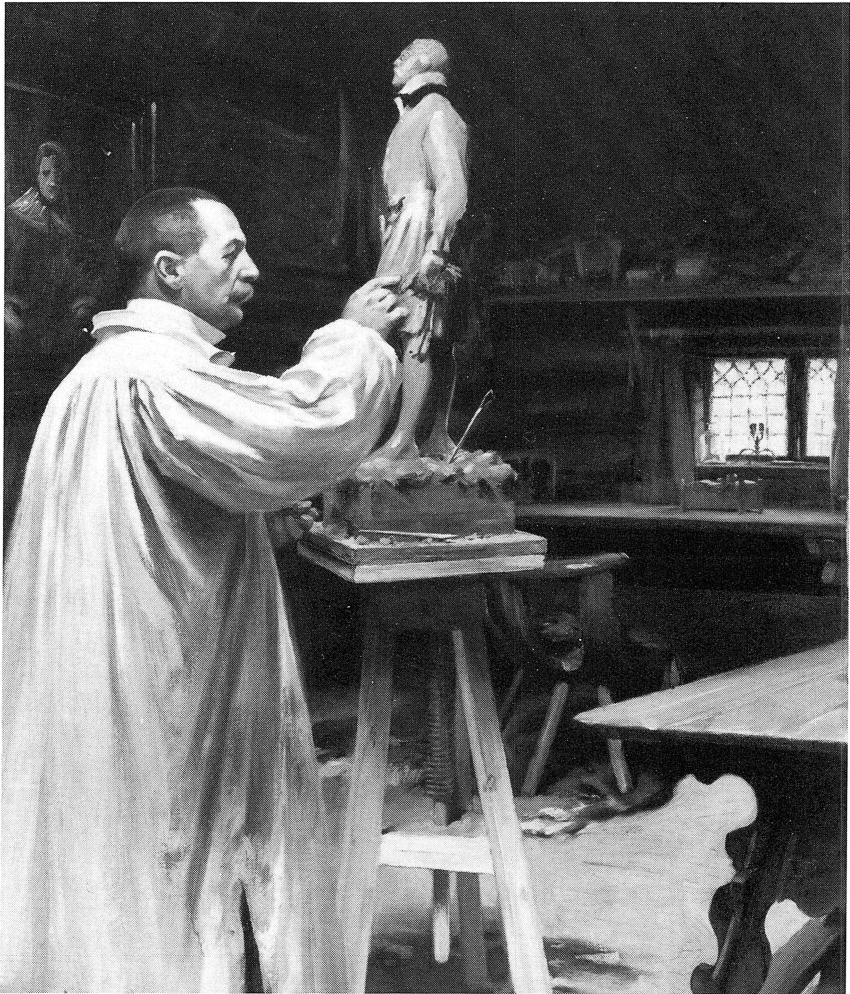

Hagborgsgruppen och gästkonstnärer på Sollerön.

“Maler og Digter, tag hinanden i haanden, kom op til Dalarne. Det fattige land er rigt paa skjønhed og poesi, rigest dok ved Siljan-Søen”. Så beskriver den berömda danska författaren H.C.Andersen sina intryck från trakterna kring Siljan i hjärtat av Dalarna i sin bok ” I Sverrig” som han skrev efter sin resa i landskapet år 1851. Rikedom på skönhet och poesi är faktorer som lockat många konstnärer till Dalarna och Siljanstrakten. Målare har sökt ett tilltalande ljus som för dem är betydelsefull drivkraft för bildskapandet. Ljuset har för de flesta konstnärer en sorts magisk kraft. Ett av de mest kända exemplen är Skagenmålarna, en grupp konstnärer bestående av Christian Krogh, P.S. Krøyer, Anna och Michael Ancher, Oscar Björk och Holger Drachman, som i Skagen på Jyllands nordspets fann de ljusförhållanden som inspirerade dem till ovärderliga konstverk. Exemplet är flera. Även Johan Kroutén besökte Skagen men han vann sin största popularitet med ljust blommande frukträdsmotiv från Österlen. Helmer Osslund fann sitt speciella ljus i Norrlands sprakande expressionistiska färgnyanser.

Det skiftande och nyansrika ljuset i Siljansdalen var kanske den avgörande omständigheten som bidrog till att konstnären August Hagborg beslutade sig för att uppföra en sommarateljé på Sollerön. Det öppna landskapet vid norra Bjärså kern i Bengtsarvet tedde sig idealiskt med de färgvalörer som han eftersträvade för sin palett. Hagborg tillhörde den krets av målare som samlades kring Anders Zorn under dennes tid i Paris före sekelskiftet. Han var gift med Gerda Gröndahl, en ungdomsvän till Emma Zorn och därmed föll det sig naturligt att umgänget mellan de bägge konstnärerna knöts fastare samman. I denna krets fanns även flera av Sveriges mest betydande konstnärer från denna tid.

“Zorn i sin atelje”. Hagborgs kända porträtt från 1901 av Zorn i färd med att skulptera en modell av Vasastatyn.

Oljemålningen tillhör Göteborgs Konstmuseum.

Foto; Ebbe Carlsson

Företrädesvis vistades konstnärerna i Paris vintertid. Under somrarna besökte Zorn och Hagborg hemlandet och då bl.a. Dalarö tillsammans med Christian Eriksson, Ernst Josephson, Eva Bonnier, Per Hasselberg och även August Strindberg. Under denna tid besökte Hagborg vännen Anders Zorn i Mora och lärde sig uppskatta bygden och de konstnärer som sökte sig till Zorn. Från denna tid härrör ett utsökt porträtt av Zorn, när han i sin ateljé stod och arbetade på en modell av Vasastatyn som invigdes 1903. Statyn finns nu på central plats i Mora och utgör alljämt ett av de främsta turistmålen. August Hagborg målade detta porträtt 1901 och kallade det "Anders Zorn i sin ateljé". Tavlan tillhör numera Göteborgs Konstmuseums samlingar.

Vilhelm Nikolaus AUGUST Hagborg var född 1852 i Göteborg och studerade konst bl.a. vid Göteborgs Museum och Konstakademien fram till 1875. Han reste sedan till Paris, konstnärsstaden framför alla andra. Där vann han betydande framgångar och även kritikernas gillande. Han sålde t.ex. ett verk till kung Oscar och prisbelönades av Luxembourgmuseet. Hagborg beskrivs vid denna tid som en stilig och sympatisk man med ett hjärtligt och vinnande sätt. Han sades ha en stilistisk elegans och en "förbluffande lätthet att som en sann virtuos skissera figurer".

Konstnären August Hagborg i sin Parisateljé.

Efter oljemålning av Ernst Josephson

Under sin tid i Paris kom Hagborg i kontakt med många av Sveriges mest betydande konstnärer som sökte sig till staden för att förkovra sig. På ett foto från slutet av 1800-talet syns han posera tillsammans med Carl Larsson, Rickard Berg, Per Hasselberg och Ernst Josephsson. Under ett antal år vid sekelskiftet var han även sekreterare i Konstnärsförbundet, en sammanslutning av framstående svenska konstnärer. Sommartid föredrog Hagborg att vistas vid Bretagnes och Normandies kust, där han skildrade folklivet på sina dukar. Hans favoritmotiv var "skulpturala fiskarflickor mot bakgrund av ett gråstämt hav". Några år senare när han sommartid reste till hemlandet, visade han att kanalkustens milda dis med fördel kunde bytas mot skärgårdens lätta kolorit.

Bekantskapen med Zorn ledde till ett djupare samarbete och sedan Zorn blev bofast i Mora 1896, besökte Hagborg honom vid upprepade tillfällen. Ljuset vid Siljansdalen vann hans intresse efter Bretagneperioden och han fann tydligen behag i Solleröns öppna landskap med dess kvalitéer av ljus i vyerna mot berg och vatten. Anders Zorn hade då funnit sin speciella dalakolorit kring sin hembygd och han inspirerade Hagborg med sin intensitet. Det sades att Hagborg "i landskapsskildringen visade känsla för atmosfär och valörer". Han beslöt sig för att bygga en sommarateljé på Sollerön. Vid randen av Kliktenområdet i Bengtsarvet fann han den idealiska platsen där ljuset över Siljan skiftade efter årstiderna, väderleksförhållanden och dygnsrytm.

August Hagborg målade bl.a. en tavla som han kallade "Utsikt från Sollerön mot Mora". Motivet hämtade han från norra Bjärså kern norrut över Siljan mot Mora och han hade satt sitt staffli strax väster om platsen för sin sommarateljé. Oljemålningen är odaterad och man kan enbart spekulera över om Hagborg målade från denna plats och då fann den så tilltalande att han beslöt sig för att bygga ateljén eller om målningen tillkom någon sommardag efter byggnationen. Målningen är hållen i valörrika sommarfärger och han tycks ha funnit "Siljansljuset" eftersom han skänkte den till fru Emma Zorn. Tavlan är försedd med text: "Till fru Emma Zorn, tacksammast Hagborg". Tavlan tillhör Zornsamlingarna i Mora.

Hagborg inköpte en timmerstuga från Gruddgården i Gruddbo och han lät uppföra den vid björkdungen på den svaga förhöjning i terrängen väster om Busgården i Bengtsarvet, där han förvärvat tomplats. Stugan köpte han av Rulljugås Mas, dvs Sörbu Mats (1824 - 1918), egentligen Bud Mats Matsson från Bodarna. Han gifte sig med Grudd Marita Andersdotter (1820 - 1879, kallad "Gruddfaster") i Rulljugåsgården i Gruddbo och fick därmed "särknamnet" Rulljugås. Vid storskiftet 1843 ändrades gårdsnamnet till Grudd. Det fanns flera Budgårdar i Bodarna och den södra av dem kallades följdriktigt Södra Bud d.v.s. Sörbu.

Hagborgs oljemålning från Bjärså kern i Bengtsarvet som han skänkte till Emma Zorn. Målningen utförd i dopptechnik där färgen ansattes på duken genom att penseln doppades och lyftes utan strykning.

Oljemålningen tillhör Zornsamlingarna i Mora.

Gruddstugan stod ursprungligen på hälleberget invid nuvarande korsningen Gruddbovägen-Alderkittvägen. Stugan bildade stomme i Hagborgs sommarhus och han lät inreda den i bonderomantisk stil med en utbyggnad västerut med en glasad veranda på övervåningen. Från denna veranda bredde en magnifik utsikt ut sig mot landskapet västerut - en idealisk arbetsplats för en konstnär. Även Gruddstugans murstock revs och återuppfördes på sin nya plats. Initialerna på muren vid den öppna spisen vittnar om att den först murats år 1822 av "AMS" (sannolikt en man vid namn Anders Matsson).

August Hagborg kallade sin sommarateljé i Bengtsarvet för "Målararvet". Även benämningen "Målartäppan" förekom. I samband med byggnationen skänkte vännen Anders Zorn ett ålderdomligt härbre till Hagborg och detta

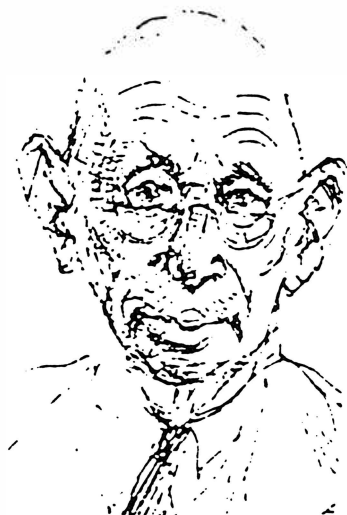
fick sin plats sydöst om huvudbyggnaden. Härbret var ett av de intressanta byggnadsobjekt som Zorn skaffade i samband med uppförandet av sin gammalgård vid Skeriol - Moras Skansen - en oskattbar kulturgärning för orten och som visar dåtidens byggnadsskick och levnadsförhållanden i bondesamhället. Zornhärbret är sannolikt ett av de äldsta kvarvarande timmerhusen på Sollerön. Någon undersökning som visar timrets ålder har veterligen aldrig gjorts Härbret saknar inristat årtal. Eftersom denna sedvänja tillkommit under de senaste seklerna tyder detta på att byggnaden är av mycket ålderdomligt datum. Hagborgs sommarateljé stod färdig under tiden omkring första världskriget.

*Albert Engström
Efter självporträtt i kol 1915.*

Vänskapen med Anders Zorn genererade en grupp konstnärer kring de bägge. Konsthistorien ger många exempel på grupper som bildats och där vänner, lärare och elever inspirerat och befrämjat varandra i sitt skapande arbete. Så även hos Hagborg på Målartäppen där en handfull konstnärsvänner samlades för arbete och samvaro. Ett rimligt antagande är att sällskapet ordnade gemytliga och underhållande sammankomster i ateljén med sådana erkänt uppslupna och spirituella personligheter som Albert Engström och Knut Stangenberg. Förutom Hagborg själv och Anders Zorn fanns där också Ernst Küsel och emellanåt även Carl Larsson.

Albert Engström (1869 - 1940) och hans samröre med Anders Zorn har skildrats på filmduken men torftigt kommersiellt och knappast representativt för hans konstnärsskap. Även om Engström var populärast som karikatyrtecknare i tidskrifterna Strix och Söndags-Nisse, var han en mycket intresserad etsare och som elev hos Carl Larsson kom han i kontakt med Anders Zorn och dennes etsningsteknik. Albert Engström arbetade också i annan teknik och hans akvarell "Medan det jäser" från 1918 - en interiör där hembränning pågår vid en öppen spis av omisskännlig dalastil - kan mycket väl ha inspirerats från tiden med Hagborggruppen.

Knut Stangenberg

Efter tuschteckning av Gunnar Brusewitz

Knut Stangenberg (1871 - 1955) och Albert Engström var muntergökarna i sällskapet och deras berättartalanger och skämtlygne firade säkra triumfer i umgänget. Stangenberg var mest känd som bok- och tidskriftsillustratör i bl.a. Strix med karikatyrer som främsta instrument. Men även han hade andra och seriösare manér och hans etsningar med jaktmotiv kan ha varit påverkade av miljön i Ovansiljan.

I gruppen fanns också Ernst Küsel (1873 - 1942) som var elev hos Anders Zorn omkring 1911 och som medföljde Zorn på dennes resor på kontinenten före första världskriget. Küsel hade förkärlek för djurmotiv, helst getter och kalvar, och i Siljanstrakten fanns ett överflöd av hans favoritmotiv att tillgå. Han var flitig gäst hos Zorn och Hagborg. I Zornsamlingarna finns två oljemålningar av Küsel från denna tid. 1909 målade han "Fårhjord i

fäboden” och 1913 ett motiv med kalvar, varav den ena slickar sig i baken och den har betecknande fått titeln: “Slutet gott allting gott”. Bägge dessa målningar finns deponerade på Mora Folkhögskola och uppsatta på framträdande platser.

Carl Larsson (1853 - 1919) från Sundborn var en av de mera namnkunniga som besökte gruppen hos Hagborg, dock inte regelbundet. Framför allt Albert Engström hade tagit intryck av Carl Larsson under sin elevtid och strävade efter att hålla kontakten kvar med mästaren. Det är oklart om Carl Larsson i sin produktion hämtade motiv från Ovansiljan.

Anders Zorn framstod som den stora profilen och mästaren i gruppen medan August Hagborg var den jovialiske och hjärtlige värden med sitt praktfulla tvådelade helskägg. Engström och Stangenberg var spexarna som lättade upp stämningen. Hagborgs sommarateljé Målararvet i Bengtsarvet blev tyvärr inte utnyttjad av konstnärerna under någon längre tid. Anders Zorn avled 1920 och August Hagborg året därpå i en ålder av 69 år. Carl Larsson hade gått ur tiden 1919 och därmed splittrades den ursprungliga konstnärskretsen.

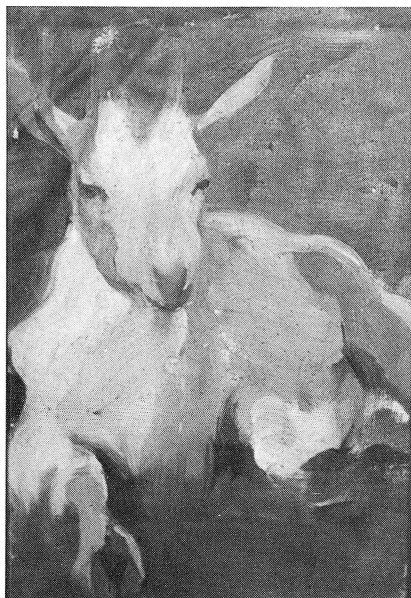

August Hagborg

Efter teckning av Carl Larsson 1886

Tydligt hade dock Kusel och Stangenberg fäst sig vid somrarna på Sollerön och under ett antal år efter Hagborgs död återkom de till trakten men vistades då huvudsakligen i Gesunda, där de hyrde in sig i bondstugor. Där fanns deras älsklingsmotiv i den genuina dalamiljön. De bodde då bl.a. i

Ernst Kusels killing - osignerad oljemålning som konstnären skänkte Selma Bråmer under hans sommarvistelse i Gesunda på 20-talet.

Bråmås Jöns stuga nedom vägen mitt emot bönhuset. Sven Bråmer berättar efter faster Selma (Bråmås Selma Jönsdotter 1890 - 1972, vanligen kallad Brutär Selma) att konstnärerna hade glada fester i stugan. Selma tyckte det var spännande att förstulet kika på festdeltagarna och deras förehavanden. Bråmås Jöns levererade vissa livsmedel till hushållningen och Selma hjälpte till med förekommande sysslor.

Selma berättade gärna om de kräftfester som förekom, en fullständig nyhet för ortsbefolkningen och den nyfikna bondflickan. Konstnärerna hade även "fransyskor" där - sannolikt inhyrda modeller från kontinenten som de målade i den lantliga miljön. Selma visste att även prins Eugen (1865 - 1947) besökte konstnärerna i Gesunda vid något tillfälle. Det är troligt att från detta besök härstammar historien om en gesundagumma som sammanträffade med den kungliga besökaren och växlade några ord med honom. Därvid hade hon förklarat tilltalsformerna i soldmålet för honom med orden:..."här säger vi du till alla utom till dag å far din". Prins Eugen -"målarprinsen"- var son till kung Oscar II:e och dennes gemål drottning Sophia. I sitt måleri föredrog prins Eugen "fria rymder i vida slättlandskap".

Under omkring tio års tid efter Hagborgs död fanns dessa målare i Gesunda; Förutom Ernst Kusel och Knut Stangenberg slöt sig flera dalakonstnärer till gruppen. Selma Bråmer kände till att en av dem hette

Stenberg (sannolikt Emerik Stenberg 1873 - 1927 som bodde i Leksand och hade intresse för folklig kultur). Vidare berättas om en Ols Anders och det kan ha varit Anders Altzar (1886 - 1939) som bodde i Hjulbäck och som gärna målade landskap och fäbodmotiv från Siljanstrakten. Altzar var elev hos Gustaf Ankarcrona och denne hade ett speciellt intresse för Sollerön, bl.a. var han med på de första utgrävningarna av vikingagravfältet i Bengtsarvet. Det är därför möjligt att dessa båda umgicks med målarna i Gesundagruppen. Selma Bråmer fick sedermera en oljemålning som gåva av Ernst Küsel för de tjänster hon gjort dem. Tavlan visar en killing - ett av Kusels favoritmotiv. Den är osignerad men bär Kusels tydliga manér i utförandet (se bild).

Bälter Kisti i Häradsarvet berättar att det bodde konstnärer i deras stuga i Långtora i Gesunda. Detta var troligen under 1920-talet. Hon minns, att hon som mycket ung flicka fick följa med sin mor och ett konstnärssällskap på en färd upp på Gesundaberget. Hon var minst och fick bäras upp av modern. I sällskapet var kvinnorna klädda i sockendrakter och de poserade för målarna uppe på berget. Det sjöngs många visor under utflykten, bl.a. "Kristallen den fina". Matsäck medfördes naturligtvis och Kisti minns att

August Hagborgs f.d. sommarateljé "Målararvet" i vintermiljö. Mumera är fastigheten benämnd Lilly Sterners hus.

hon fick långskorpor att äta och tomtebrus att dricka, ett pulver med fruktsmak som blandades med vatten från källan längst upp på berget. Troligen skedde denna utflykt någon sommar dag i början av 20-talet.

Flera konstnärer vistades i Långtora. Gävlekonstnären Sigurd Bernholm (f 1890) målade år 1926 en tavla med motiv ut mot Siljan från Långtora med skördefolk i förgrunden. Tavlan skänktes till Sollerö Hembygdsförening 1996. Bernholm etablerade sedermera en ateljé i Rättvik.

Målargruppen upplöstes troligen under 30-talet även om sporadiska besök av konstnärer i Gesunda och på Sollerön förekom. Den attraktiva landskapsmiljön lockade alltjämt målare, mer eller mindre namnkunniga.

Vad hände med August Hagborgs sommarateljé "Målararvet" efter hans död? Sedermera såldes huset till läkaren Erik Sjöström från Uppsala och nyttjades till sommarbostad för Sjöström och hans familj fram till slutet av 40-talet. Efter doktor Sjöströms tid förvärvades fastigheten så småningom av Lilly Sterner och maken Helge Johnsson som då var lärare på Sollerön. Lilly Sterner testamenterade fastigheten till Svea och Karl Lärkas stiftelse under Mora kommuns kulturnämnd att i enlighet med hennes önskan nyttjas av konstnärer, forskare och författare som i den tilltalande miljön kan söka ro och inspiration till sina respektive kulturella gärningar. Därmed finns en förhoppning att Hagborgs tidigare sommarateljé och traktens intagande skönhet framdeles kan inspirera till kommande kulturinsatser.

Helmer Nilsson